

Операција „Олуја”

РАЗМЕРЕ, ГУБИЦИ И ПОСЉЕДИЦЕ

У првим данима августа сваке године у јавности у Србији и Хрватској у средиште пажње долази прича о операцији „Олуја”, наравно, из сасвим различите визуре. У многим храмовима Српске православне цркве 4. и 5. августа прогнани Крајишници и њихови сународници, пријатељи и рођаци молитвено се сјећају убијених, евоцирају успомене на живот у старом крају и још једном пролазе истим оним путем којим су кренули тог врелог августа, а Република Србија и Република Српска обиљежавају Дан сећања на све страдале и прогнане Србе у оружаног акцији „Олуја”. Са друге стране, у Републици Хрватској (РХ) 5. август се празнује као Дан побједе и домовинске захвалности и Дан хрватских бранитеља. Тог дана се не ради, а у некадашњу крајинску престоницу Книн слију се ријеке људи, предвођене највишим државним функционерима.

Пише Милан ГУЛИЋ

У право оваква позиција операције „Олуја” у јавном дискурсу и свеукупној култури сјећања у двије сусједне државе тјера нас да се запитамо какве и колике размјере је имао тај војни захват, какве и колике људске и материјалне губитке је изазвао и какве и колике посљедице је оставио. Војно-редарствена операција „Олуја”, како се службено назива у Хрватској, тј. агресија хрватских оружаних снага на западни дио Републике Српске Крајине (РСК), како је перципирана са друге стране тадашње „бојишнице”, представља завршну епизоду грађанског рата у Хрватској, који је отпочео током 1991. и представља један од ратова који су пратили крвави распад Социјалистичке Федеративне Републике Југославије.

РЕЗУЛТАТ ДУГОТРАЈНИХ ПРИПРЕМА

Операција „Олуја” није представљала плод тренутка, већ резултат дуготрајних војних и дипломатских припрема, а изведена је у моменту када је позиција Хрватске била најбоља од почетка рата, а позиција Крајине најслабија. После одбијања да узме у разматрање План 3-4, за РСК није постојала ни трунка разумијевања у међународној дипломатској арени, ако је уопште и до тада постојала. Осим тога операција „Бљесак”, тј. агресија хрватских оружаних снага на Западну Славонију (у саставу РСК), која је изведена муњевито 1-3. маја 1995. показала је Хрватској да има снаге, Крајини да нема снаге, као и да не може да рачуна на подршку из осталих српских земаља, а међународној заједници да би рат у Хрватској могао прилично брзо да буде завршен. Сасвим отворено предсједник Одбора за >

мирну реинтеграцију хрватских окупираних подручја Сабора РХ Драго Крпина поручио је да је акција хрватских оружаних снага у Западној Славонији „примјер како ће се радити и са другим дијеловима Крајине”.

Операцији „Олуја” непосредно је претходило и напредовање хрватских трупа на Динари са босанско-херцеговачке стране, којим су заузимање стратешки значајне коте, са којих се крајинска престоница видјела „као на длану”. Напредујући кроз Ливањско поље хрватске снаге продрле су на падине Динаре крајем 1994, а затим интензивно радиле на ојачавању комуникација и довлачењу масивне технике. Када су све припреме довршене, у априлу 1995. почео је продор хрватских снага на Динари, који је обухватио и жестоке борбе око појединих висова, па не чуди да је један од сукоба описан као „пакао Антића главе”. Осим заузимања значајних стратешких положаја на Динари, циљ хрватског продора био је и да се крајинска престоница стави у полуокружење.

Са друге стране, у вријеме борби на Динари, а после пада Западне Славоније, у Крајини је била уочљива страховита деморалисаност и све примјетније исељавање становништва, уморног од рата и неизвјесности. О томе је у писму предсједнику Републике Србије Слободану Милошевићу говорио и предсједник РСК Милан Мартић: „Не само да је изгубљен териториј и не само да је страдало на стотине цивила, оно што у овом часу ужаса неспокој чини још и већим је толико проширено увјерење код народа да је српско питање издано, и то од стране самих Срба. Дуж цијеле Крајине шири се глас о њеној продаји; људи са невјерицом констатују да нас је заборавила и Србија и Република Српска. У многим селима и градовима народ се пакује и спрема на исељавање”. У таквој атмосфери дошло је до смјене на челу Главног штаба (ГШ) Српске војске Крајине (СВК), па је генерала Милана Челекетића замијенио генерал Миле Мркшић. Тешкој позицији РСК уочи, показало се, одлучујуће борбе доприносила су и политичка сукобљавања, која су у недјељама између „Бљеска” и „Олује” досегла врхунац. Пред посланицима Скупштине РСК предсједник Мартић говорио је да „криминал, корупција, мито владају РСК”, као и да „државни механизам чини главну полуку криминализације друштва”, што је била најавна пада владе Борислава Микелића.

У то вријеме се, осим на Динари, ратовало и око Бихаћа. Јединице СВК помагале су Војсци Републике Српске, која је покренула одлучну операцију „Мач 95”, с циљем да коначно сломи Пети корпус Армије Републике Босне и Херцеговине (АРБиХ). Осим за Републику Српску, пад Бихаћа имао би велики значај за РСК, која би осигурала позадину и ојачала линију фронта према Хрватској. Власти у Книну неколико дана уочи „Олује” имале су информацију да је копредсједник Међународне конферен-

ције о бившој Југославији Карл Билт у изјави за шведску телевизију рекао: „Хрватска ће напасти Републику Српску Крајину на више праваца – жестоко и уз употребу великог броја војника, користећи за изговор српску офанзиву на Бихаћ”.

РАТНО СТАЊЕ

Користећи као изговор могућност да падом Бихаћа настане покољ сличан оном у Сребреници, као и слово Сплитске декларације хрватске снаге су 25. јула 1995. покренуле операцију „Љето 95”. Циљ операције био је да се, ударом из Ливањског поља растерети опсада Бихаћа, заузму Босанско Грахово и Гламоч и пресјече веза између РСК и Републике Српске, а отуда и Савезне Републике Југославије, и, коначно, да се створе још бољи предуслови за напад на Книн. У Книну је 27. јула наређена општа мобилизација свих команди и јединица у зони одговорности Седмог (Сјевернодалматинског) корпуса СВК. Тог истог дана формирана је, испоставиће се, последња крајинска влада, на чије чело је стао Милан Бабић, а већ сутрадан, 28. јула засједање Скупштине РСК у Топуском прекинуто је када је стигла вијест да су хрватске трупе умарширале у Босанско Грахово и пресјекле пут Книн – Бања Лука. Пад Босанског Грахова довео је до прекида операције „Мач 95”, а Врховни савјет одбране

На западни дио Републике Српске Крајине ударило је око 170.000 припадника Хрватске војске, Министарства унутрашњих послова (МУП) РХ, АРБиХ и Хрватског вијећа одбране, а њима се супротставило не више од 25.000 припадника Српске војске Крајине

РСК прогласио је ратно стање на читавој територији републике. Дан после пада Босанског Грахова на Бриони ма су разговарали предсједник РХ Фрањо Туђман и лични изасланик генералног секретара Уједињених нација Јасуши Акаши, који је после састанка британским новинарима рекао да је сигуран „да је Хрватска спремна за напад”.

На сједници Владе РСК 29. јула 1995. донијета је одлука о хитном оспособљавању алтернативног путног правца преко Горњег Срба и Дољана до Мартин Брода, а одатле магистрални пут Дрвар – Босански Петровац. Осим тога, командант ГШ СВК генерал Мркшић је, услед „најновије погоршане војнобезбедносне ситуације у РСК као и појаве панике код појединаца”, забранио „исељавање чланова породица професионалних војних лица са територије РСК”. Сутрадан, 30. јула предсједник Мартић је донио Уредбу са законском снагом о условима оснивања и рада ванредних војних судова за вријеме ратног стања или у случају непосредне ратне опасности. Они су могли да изричу само смртне казне, па се може рећи да се радило о пријетним судовима, који су имали за циљ да застраше војнике и елиминишу икакву могућност избјегавања ратне обавезе.

На основу наведеног стичемо утисак о хаотичној ситуацији у РСК пред операцију „Олуја”. Да је стање у РСК било добро познато хрватској страни, видјело се када су пред јавност доспјели тзв. Бријунски транскрипти, тј. записник са састанка политичког, војног и полицијског ру-

ководства РХ, који је одржан на Брионима 31. јула 1995. године. Предсједник Туђман је рекао да је потребно искористити „повољну политичку ситуацију, деморализацију у српским редовима и наклоност људи у Европи”, а затим дао главни циљ предстојеће операције: „Да нанесемо такве ударце да Срби практично нестану, односно да оно што нећемо одмах захватити да мора капитулирати у неколико дана”.

НАЈАВА КАТАСТРОФЕ

Свјестан безизлазног положаја у којем се Крајина налазила и предстојеће хрватске офанзиве, о којој је имао сазнања, премијер Бабић се 2. августа 1995. у америчкој амбасади у Београду састао са америчким амбасадором у Загребу Питером Галбрајтом. Том приликом могао је да чује упозорење „да ће се крајинским Србима ускоро догодити катастрофа”, да је Хрватска војска (ХВ) спремна за акцију, као и да, због учешћа Крајишника у борбама око Бихаћа, у међународној заједници „не постоји никакво разумевање за њих”. Пошто је премијер Бабић пристао на све хрватске услове, осим реинтеграције, амбасадор Галбрајт је сутрадан

Власти у Книну су неколико дана уочи „Олује” имале информацију да је копредсједник Међународне конференције о бившој Југославији Карл Билт у изјави за шведску телевизију рекао: „Хрватска ће напасти Републику Српску Крајину на више праваца – жестоко и уз употребу великог броја војника, користећи за изговор српску офанзиву на Бихаћ”.

у Загребу „предао демарш у којем САД, с обзиром на новонастале околности везане уз Бабића, траже од Хрватске да се суздржи од акције”.

Убрзо се показало да кооперативност премијера Бабића није имала никакав значај, баш као ни посљедњи хрватско-крајински преговори, одржани у Женеви 3. августа 1995. године. Делегација РСК прихватила је све што је међународна заједница од ње тражила, осим хрватског захтјева о моменталном разоружавању и отпочињању мирне реинтеграције. Међутим, данас је сасвим јасно да је хрватска делегација отишла у Женеву без одговарајућег пуномоћја и са задатком да испостављањем неприхватљивих захтјева доведе до прекида преговора и тиме пред међународном заједницом добије покриће за покретање офанзиве.

Све бива јасније из ријечи предсједника Туђмана на фамозном брионском састанку да хрватска делегација не иде у Женеву да би преговарала, већ да прикрије оно што је испланирано за дан послје.

Да су преговори у Женеви пропали, медијима је саопштено око 18 сати, да би већ у 21.15 начелник Главног стожера ХВ генерал Звонимир Червенко наредио припрему за напад. Недуго затим предсједник Туђман је службено о почетку напада обавијестио америчког предсједника Била Клинтона и њемачког савезног канцелара Хелмута Кола.

У писмима идентичне садржине навео је да је акција усмјерена „према паравојним побуњеничким снагама”, а да „ни на који начин није усмјерена према српској националној заједници на окупираном подручју”, испут обећаваши: „Учинит ћемо све што је у нашој моћи да спријечимо страдање свега становништва, и да му омогућимо нормалан живот и развој у демократској Хрватској”. С обзиром на неселективна гранатирања крајинских градова и убијања цивила у рубним подручјима РСК, до којих су хрватске снаге стигле у првим сатима напада, јасно је колико је било искрености у тим ријечима.

ЈУТРО 4. АВГУСТА 1995.

Операција „Олуја” отпочела је у пет сати изјутра 4. августа 1995. страховитим артиљеријским ударима по Книну, Бенковцу, Војнићу, Вргинмосту и Петрињи, а сат времена касније и по осталим крајинским градићима. Око шест сати изјутра покренути су и први пјешадијски удари на правцима Суња – Костајница, Сисак – Петриња и Генералски Стол – Перјасица. На западни дио РСК ударило је око 170.000 припадника Хрватске војске, Министарства унутрашњих послова (МУП) РХ, АРБиХ и Хрватског вијећа одбране, а њима се супротставило не више од 25.000 припадника СВК.

Кључна улога у извођењу операције „Олуја” додијелена је Зборном подручју (ЗП) Сплит, чије су снаге имале за

датак да разбију Седми (Сјевернодалматински) корпус и овладају крајинском престоницом. Специјалне постројбе МУП-а надирале су преко Велебита, с циљем да прекину саобраћајне правце Медак – Грачац и Грачац – Обровац, а затим да се уклоне између зона одговорности Седмог и 15. (Личког) корпуса. Снаге ЗП Госпић имале су задатак да нападају шире подручје Плитвичких језера и Коренице, како би се на потезу између Капеле Кореничке и Тржачке Раштеле спојиле са снагама АРБиХ и прекинуле линију додира између 15. и 21. (Кордунашког) корпуса. Задатак јединица ЗП Карловац био је да, надирући од Карловца и Огулина, разбију 21. корпус и овладају подручјем Кордуна, док је ЗП Загреб имао задатак да разбије главнину снага 39. (Баниског) корпуса и овлада подручјем Баније. Подршку су му пружали Пети корпус АРБиХ, са којим је требало да се споје у рејону Доњег Жировца, као и снаге ЗП Бјеловар, које су преко Саве надирале ка Дубици.

Силина којом су хрватске трупе удариле на Крајину, а с обзиром на бројност крајинских снага и њихову разбацаност на широком фронту од Перућког језера на југу до Купе и Саве на сјеверу, није остављала пуно наде за одлучну одбрану РСК. Премда у првом удару није остварен значајнији напредак хрватских снага, како је први дан напада одмицао линије су биле све нестабилније, пошто се општа деморализација у крајинским редовима све јаче осјећала. Ситуација на Динари се додатно погоршала пошто је пало село Уништа, хрватске снаге су направиле одлучан продор у рејону Врлике, па су заузети Дабар и Баљци, док су хрватски полицајци на Велебиту овладели превојем Мали Алан. Нарочито је брзи продор преко обронака Велебита учинио изгледним могућност да хрватске снаге пресеку везу између Лике и Сјеверне Далмације, па да се крајинска престоница Книн, као и остатак далматинског дијела РСК нађу у потпуном окружењу.

МИЛАН БАБИЋ: ИЗВЛАЧИТЕ НАРОД ОДОЗДО

Страх од потпуног одсијецања Сјеверне Далмације и опкољавања војске и народа проузроковао је да Врховни савјет одбране РСК у 16.45 донесе одлуку о „планској евакуацији свег за борбу неспособног становништва из општина Книн, Бенковац, Обровац, Дрниш и Грачац” и њиховом повлачењу преко Отрића према Горњем Србу и Доњем Лапцу. Оваква одлука донијета је након телефонског разговора између председника Мартића и генерала Мркшића, који су се налазили у Книну, и премијера Бабића, који је био у Београду. Милан Бабић је поручио: „Слушај, нема шта да се ради, извлачите народ одоздо”. Премда значајан дио становништва није ни могао да зна за ову на-

редбу, с обзиром на нестанак струје и прекинуте комуникационе линије, оваква одлука је задала коначан ударац крајинској одбрани. Истини за вољу становништво се покренуло и прије формалног доношења поменуто одлуке и то чак и у оним дијеловима РСК на које се одлука уопште није односила.

Са састанка политичког, војног и полицијског руководства РХ, одржаног на Брионима 31. јула 1995, у јавност су доспјели транскрипти где се види да је председник Туђман рекао да је потребно искористити „повољну политичку ситуацију, деморализацију у српским редовима и наклоност људи у Европи”, а затим дао главни циљ предстојеће операције: „Да нанесемо такве ударце да Срби практично нестану, односно да оно што нећемо одмах захватити да мора капитулирати у неколико дана”.

Овакав развој догађаја не треба да представља нејасноћу, ако знамо да је Крајина сламана откако је проглашена, да је њен живаљ таворио у немаштину, без струје и основних животних намирница, све вријеме посматрајући како му државу у настајању подривају изнутра и извана. Потребан је био само један одлучан удар па да се тај народ покрене, а за народом би пошла и војска, јер је Крајина имала народну војску, спремну да брани само своја села и своје породице. Све наведено је, без икакве дилеме, у Загребу било добро познато.

У првим сатима 5. августа најважније државне и војне установе евакуисане су из Книна, а ГШ СВК кренуо је ка „резервном положају” у Горњем Србу. У ствари политичко, војно

и полицијско руководство само се укључило у дугачку колону невољника, који су, „пред огњем и мачем”, напуштали завичај предака. Око 10 сати прије подне припадници Седме гардијске бригаде ХВ ушли су у Книн, а на тврђави изнад града развијена је велика хрватска државна застава. Истог дана хрватске трупе су ушетале у Дрниш, Бенковац, Грачац, Обровац и Плашки, па се другог дана операције у хрватским рукама нашло средиште РСК – Сјеверна Далмација.

Трећег дана операције, 6. августа пали су Кореница, Слуњ, Глина, Петриња и Костајница, па се у хрватским рукама наша читава Лика и знатан дио Баније. Тога дана се улицама Книна прошетао председник РХ Фрањо Туђман у пратњи председника Сабора Недјељка Михановића и тројице министара. Иако операција још није била завршена, њихов долазак у дотадашњи главни град РСК имао је велики симболички значај и требало је да покаже да је Хрватска поново успоставила власт на том подручју, а да Крајине више нема. Четвртог дана операције, 7. августа хрватске снаге заузеле су Доњи Лапац, Крњак и Војнић, а око 18 сати министар одбране Гојко Шушак саопштио је да је операција „Олуја” завршена. Пораз СВК симболично је означила предаја њеног 21. корпуса, која је потписана 8. августа недалеко од Топуског. Захваљујући предаји, договорено је безбједно извлачење остатака војске и полиције, као и великог броја цивила који су се нашли у окружењу. Тек пошто је евакуација почела 9. августа, хрватске снаге заузеле су Вргинмост и Двор и у потпуности овладали границом према БиХ.

РАЗМЕРЕ ТРАГЕДИЈЕ

Када је операција завршена на читавом подручју Баније, Кордуна, Лике и Сјеверне Далмације остало је једва око 8.500 Срба. Операција „Олуја” је, према релевантним процјенама, довела до протјеривања око 220.000 Срба из западног дијела РСК (Сјеверна Далмација, Лика, Кордун и Банија), а током операције и непосредно након ње убијено је или нестало 1.853 Срба, међу којима 1.202 цивила. Највећи злочини почињени током „Олује” били су у Голубићу (код Книна), гдје је 6. августа убијено 22 људи, у Кијанима (код Грачаца), гдје је истог дана убијено 14 Срба (од којих девет жена), у Двору, гдје је 8. августа

убијено 12 лица, а најмање неколико десетина Срба убијено је приликом пресијецања избјегличке колоне на путу кроз Доњи Жировац.

Узевши све наведено у обзир јасно нам је да је операција „Олуја” имала трагичне размјере. Нема никакве дилеме да је „Олуја” злочин, да је оставила кржаве трагове, који никада неће да изблиједе, али и да представља пораз српске политике неслоге, надмености, одсуства свијести о општем интересу и грамзивости појединаца. И још више од тога, „Олуја” је, дугорочно гледано, општи пораз, а о томе свједоче пуста села, упропаштени градови и читаве регије из којих људи масовно одлазе и у миру.¹

Фото: Александар Келић

Крајина је сламана откако је проглашена, њен живаљ је таворио у немаштини, без струје и основних животних намирница, све вријеме посматрајући како му државу у настајању подривају изнутра и извана

